

TÜRKİYE'DE YOLSUZLUK ALGISI ÜZERİNE NOTLAR

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün- *Transparency International (TI)*², *Yolsuzluk Algısı Endeksi 2012* geçtiğimiz ay yayınlandı. Her yıl düzenli olarak yayınlanan raporda Türkiye'deki yolsuzluk algısının, endekse dâhil edilen 176 ülke arasındaki konumunun geçen seneye göre, sınırlı da olsa, bir iyileşme gösterdiğine işaret ediliyor. Bu yazıda endeksin ve buna bağlı oluşturulan yıllık raporların bazı verilerini kullanarak Türkiye'nin yolsuzluk algısı konusunda geldiği noktaya değineceğim.

Öncelikle; "bu endeksi oluşturan verilere nasıl ulaşıyor, anketlerdeki soru seti nasıl oluşturuluyor?"³ sorusunun yanıtını dört başlık altında verebiliriz. İlk olarak, doğrudan "yolsuzluk algısı" başlığı altında, son üç yılda yolsuzluğun azalıp/artması konusundaki görüş ve buna bağlı olarak hangi kurumların daha çok yolsuzluğa bulaşmış olduğuna dair sorular yer alıyor. "Yolsuzluğu deneyimleme" başlığı altında ise kişilerin geçtiğimiz bir sene içinde rüşvet verip vermedikleri, eğer rüşvet verdilerse ya da yakınlarından birinin rüşvet verdiğini biliyorlarsa, hangi kurumun bu rüşvete konu olduğu soruluyor. Üçüncü başlık altında, hükümetlerin yolsuzlukla mücadelelerinin ne kadar etkili olduğu ve bu etkinin en çok hangi kurum aracılığıyla gerçekleştirildiği sorularına yanıt aranıyor. Son kategori ise anketlere katılanların "yolsuzlukla mücadeleye dâhil olma" istek ve derecelerini ölçmeye çalışan bir soru setinden oluşuyor.

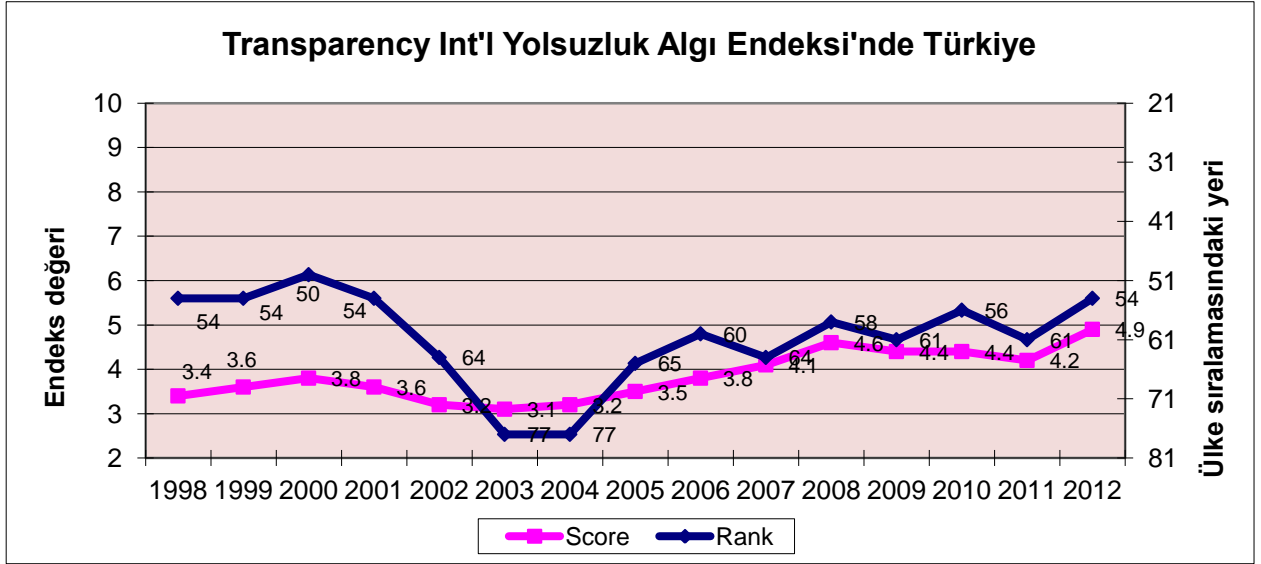
1 <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1238/Ragip+Evren+Aydogan>

2 <http://www.transparency.org>

3 Bu endeks oluşturulurken, 2012 yılında 13 farklı endekste sorulan sorular ve elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu, ilk kez tercih edilen bir yöntem olduğu için, önceki yıllarda elde edilen skor ve verilerin bazıları ile doğrudan karşılaştırmanın sakıncalarına ilişkin notlar da raporun eklerinde yer alıyor. Konuya ilişkin detaylı bilgi ve belgelere <http://www.transparency.org/cpi2012/results> adresinden ulaşılabilir.

Bu kapsamda anketlerdeki soru setlerine, değerlendirme yapılacak ülkelerdeki paydaşlardan görüşler alındıktan sonra, TI tarafından son şekli veriliyor ve endekste kullanılacak veriler her ülkede belli bir yöntemle toplanıyor. Kimi ülkelerde yüz yüze görüşme yöntemi ile bu anketler yapılırken, Türkiye gibi kimi ülkelerde de *bilgisayar destekli telefon anketi (CATI)* yöntemi kullanılıyor. Veriler toplandıktan sonra, TI tarafından yöntemsel ya da içeriksel herhangi bir tutarsızlık tespit edilirse, bu tespit yapıldığı ülkede anketin yürütücülüğünü yapan kurumlarla işbirliği içinde süreç yeniden düzenleniyor. 2012 ve 2011 yılındaki süreçte Türkiye'de bu türden bir tutarsızlık durumunun olmadığını belirtmekte yarar var.

Tablo 1: Yıllara Göre Yolsuzluk Algısı Endeksi Sonuçları

Bu değerlendirme süreci sonunda, son on dört yılda Türkiye'nin endeks sonuçları ve ülke sıralamadaki yeri yukarıdaki gibi şekilleniyor (Tablo 1). Genel bir değerlendirme yapıldığında, Türkiye'nin geçen yıla göre yukarı doğru bir ivme sergilediği, ancak son dört yıla bakıldığında gerek endekse dâhil olan ülkeler arasındaki sıralama açısından gerekse elde edilen skor açısından aşağı yukarı aynı düzeyde olduğunu söylemek mümkün. Ancak 2011-2012 yılları arasında değerlendirme skorunun 0,7 puan artmış olmasını da gözden kaçırmamak gerekiyor. Bunun yanında "Hükümetin yolsuzlukla mücadele konusunda yaptıklarını nasıl değerlendirirsiniz?" sorusuna ilişkin verilere bakıldığında son üç yılda hükümetin yolsuzlukla mücadelesini başarılı/etkili bulanların oranı önemli ölçüde artarken, yolsuzluğun buna rağmen önemli oranda azalmadığına dair görüş bildirilmiş olması da düşündürücü. Bu soruya 2010/11'de yüzde 40 etkisiz, yüzde 1 ne etkili ne etkisiz, yüzde 59 ise etkili şeklinde, 2009'da ise yüzde 52 etkisiz, yüzde 14 ne etkili ne etkisiz, yüzde 35 ise etkili şeklinde yanıt verilmiş.

Türkiye temel alındığında yıllar içinde yolsuzluk algısına ilişkin veriler bu şekilde karşımıza çıkıyor. Peki daha geniş bir perspektiften bakarak, Türkiye'nin yolsuzluk algısı konusunda dünyanın neresinde olduğunu daha isabetli tespit etmek mümkün müdür? Böyle bir perspektif Türkiye'nin yolsuzlukla mücadele konusunda yaşadığı sorunları, olumlu anlamda bir sıçrama yapamamasını anlamak konusunda bize yardımcı olabilir mi?

Bu sorulara yanıt arayacak analizi yapmak için 1998'den beri uygulanan Yolsuzluk Algısı Endeksi'nin verilerini belirli bir yöntem çerçevesinde yeniden düzenlememiz gerekti. Şöyle ki; geçtiğimiz on dört yıl boyunca ortaya konan ve tüm ülkeleri kapsayan sonuçlara ek olarak, Türkiye ile birkaç açıdan karşılaştırılabilir olabilecek 8 ülkenin (Arjantin, Brezilya, Finlandiya, Güney Kore, İspanya, Macaristan, Malezya, Meksika) endeks skorlarını çekerek, 9 ülkeyi kendi aralarında sıralamaya tabi tuttuk. Bu karşılaştırmayı yaparken iki düşüncemiz vardı. Birincisi, endeks hesaplanırken değerlendirmeye konu edilen ülke sayıları yıllar içinde değişiklik gösteriyordu. Örneğin 1990'ların sonu ve 2000'lerin hemen başında 100 civarında olan örneklem sayısı 2012'de 170'i geçti.⁴ Bu durum, ülkelerin dünya sıralamasındaki yerinde yaşanan değişikliklerin ne yönde değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin bazı sorunlara yol açıyordu. Sorunları aşmak için Türkiye'yle birkaç açıdan karşılaştırılabilir olan ülkelerin skorlarını baz alarak kendi aralarında bir sıralama oluşturma yoluna gittik. İkinci düşüncemiz ise, Türkiye ile birkaç noktada karşılaştırılabilir olacak ülkeleri seçmenin Türkiye'nin uluslararası alandaki yolsuzluk performansını değerlendirmek için daha işlevsel olacağıydı.

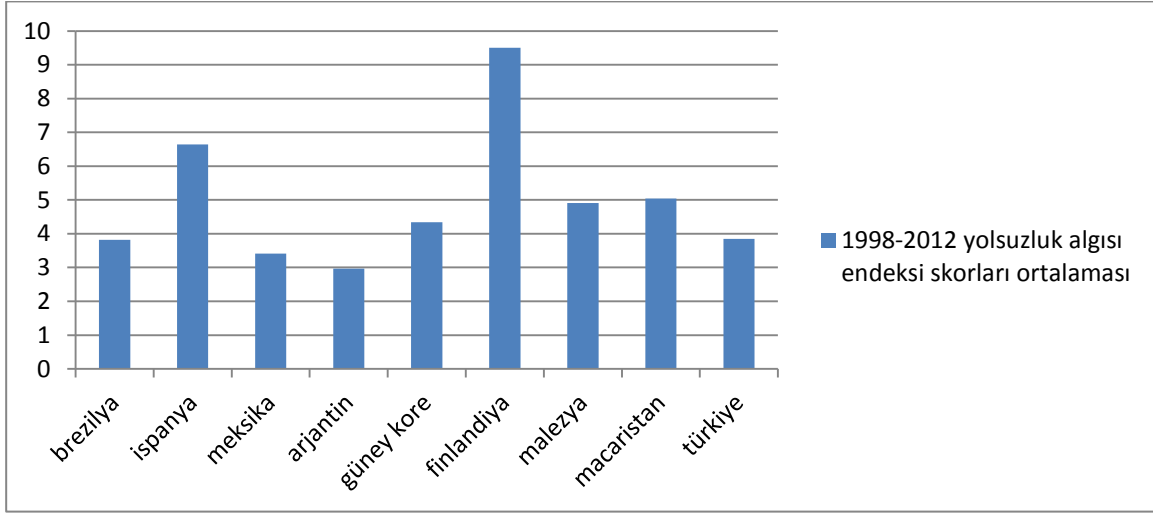
Peki, bu ülkeler hangi özellikleri nedeniyle Türkiye ile karşılaştırılabilir? Nedenlerden birincisi; bu ülkeler Türkiye'nin değişik uluslararası organizasyonlarda bir arada bulunduğu, müzakere ettiği ve işbirlikleri kurduğu, ekonomik ilişkiler geliştirdiği ülkeler olarak görülebilir. Örneğin AB'ye aday ülke pozisyonunda olan Türkiye'nin yolsuzluk performansını değerlendirirken AB üyesi üç farklı ülkeyi bu gruba dâhil ettik. AB'nin eski üyelerinden Finlandiya ve İspanya'yı, yeni üyelerinden ise Macaristan'ı ülkeler arasına koyduk. Bunun yanında Türkiye'nin G-20 kapsamında birlikte çalıştığı Arjantin, Güney Kore, Brezilya gibi ülkeler de sıralamada yer aldılar. İkincisi bu ülkeler yıllar içinde oluşturulan yolsuzluk algısı endeksinde de sıralamanın farklı yerlerinde bulunuyorlar. Finlandiya endeks oluşturulmaya başladığından itibaren ilk üçte, İspanya ortalamasının epey üstünde, Brezilya, Meksika ve Arjantin ortalama skorların biraz altında, Güney Kore, Macaristan ve Malezya ise ortalamasının hemen üstünde konumlanıyor. Üçüncü olarak, bu ülkelerin ekonomik performansları da birbirlerinden farklılık gösteriyor. Ancak Türkiye ile karşılaştırılabilir olması açısından, orta/üst gelir grubu ülkeler olmalarına dikkat ettik. Son olarak ise, yolsuzluk algısı endeksi sonuçlarından da anlaşılacağı üzere farklı kurumsal, yapısal özellikler gösteren ülkelerin sıralamaya dâhil edildiği söylenebilir. Kısacası, değerlendirmeye aldığımız ülkeler arasında hem yolsuzluk algısı endeksimizin yakın olduğu ve ekonomik olarak benzer özellikler gösterdiğimiz ülkeler, hem de AB

⁴ 1998'den 2012'ye endekse dâhil edilen ülke sayıları şöyle sıralanabilir: 1998'te 85, 1999'da 99, 2000'de 90, 2001'de 91, 2002'de 102, 2003'te 133, 2004'te 145, 2005'te 158, 2006'da 163, 2007'de 179, 2008'de 180, 2009'da 180, 2010'da 178, 2011'de 182 ve 2012'de 174 ülke değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

bağlamında kurumsal yapımızı onların düzeyine çekmeye çalıştığımız Finlandiya ve İspanya gibi ülkeler bulunuyor. Dolayısıyla, karşılaştırılabilir ülkeleri seçerken gerek ekonomik performans gerekse de yolsuzluk performansı anlamında orta ve üst düzeyde ülkeleri aldığımız söylenebilir. Bu türden bir ülke seti, Türkiye'nin bugünkü ekonomik performansı ve yolsuzluk endekslerindeki yeri düşünüldüğünde de anlamlı bir değerlendirme olanağı sunuyor.

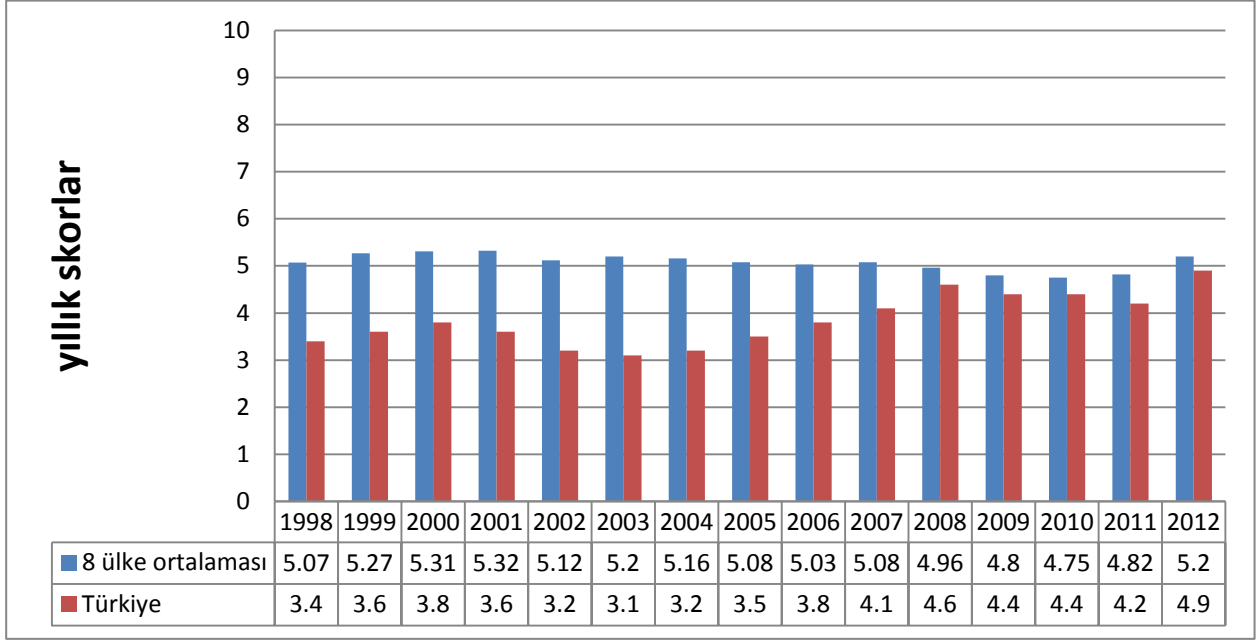
Bu gerekçelerle seçtiğimiz ülkeleri yolsuzluk algısı endekslerindeki puanlarının ortalamalarına göre sıralarsak aşağıdaki tabloyu elde ediyoruz:

Tablo 2: Ülkelerin 1998-2012 Yılları Arasındaki Yolsuzluk Algısı Endeksi Skorlarının Ortalamaları

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye yolsuzluk algısı endeksinin skorları açısından bakıldığında alt-orta grupta yer alıyor.⁵ Ancak bu bilgi tek başına Türkiye'nin 2001 krizinden sonraki süreçte ortaya koyduğu ivmeyi ve 2007'den sonra sabitlenme eğilimi gösteren performansını ortaya koymak için yeterli olmayabilir. Bu açıdan, geri kalan sekiz ülkenin skorlarının ortalamasının Türkiye'nin son on dört senedeki skorlarının ortalaması ile karşılaştıran aşağıdaki grafik daha açıklayıcı sonuçlara ulaşmanın yolunu açabilir:

⁵ Burada, daha yüksek puan alan ülkelerde yolsuzluğa ilişkin olumsuz algıların daha düşük olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 3: Türkiye ile Diğer 8 Ülkenin Ortalama Skorlarının Karşılaştırılması

Bu iki tablodan yola çıkarak diğer sekiz ülkenin ve Türkiye'nin yolsuzlukla mücadele performansı ile ilgili hangi sonuçlara ulaşabiliriz?

İlk olarak, Türkiye'nin 2004 yılından itibaren bu ülke ortalamalarına yakınsadığı görülüyor. Bu olumlu bir gelişme. İkinci olarak ekonomik kriz dönemlerinde ülkelerdeki yolsuzluk algısının olumsuz yönde değiştiği net bir şekilde görülüyor. Türkiye 2001'de tarihinin en ağır ekonomik krizlerinden birini yaşadığından sonraki üç yıl içinde yolsuzluk algısında önemli bir kötüleşme görülmüş ancak 2004 yılından sonra bir toparlanma eğilimine girmiştir. Diğer sekiz ülkeye baktığımızda ise 2008'deki küresel ekonomik krizin ülkelerin ortalama yolsuzluk skorlarının düşmesine ve yolsuzluk algısının artmasına neden olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, ülke vatandaşlarının ve yolsuzluk konusunda değerlendirmeler yapan uzmanların ekonomik kriz dönemlerinde ülkelerinin yolsuzluk durumuna daha duyarlı oldukları ve bu dönemlerde yolsuzluğun daha yaygın olduğunu düşündükleri söylenebilir. Ancak, bu durum başka bir gerçekliğe daha işaret ediyor. Kriz dönemleri dışında, en azından son on dört yıla bakıldığında, ülkelerin skorlarının ve sıralamadaki yerlerinin, özellikle olumlu yönde, çok büyük değişiklikler göstermediği anlaşılıyor. Bu sonuç, yolsuzluğun tanımı gereği kurumsal ve yapısal bir özellik arz ettiği, algının olumluya dönmesi ve istikrarlı bir şekilde yüksek kalmasının ancak kurumsal yapılarda ve insanların davranış/zihniyetlerinde değişikliklere yol açan uzun erimli politikalarla gerçekleşeceğini bir kere daha hatırlatıyor.